

SUG'URTA KOMPANIYALARI FAOLIYATIDA YASHIL MOLIVAVIY VOSITALARDAN FOYDALANISHNING IJOBIY JIHATLARI

Karimova Sayyora Abdurashid qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti, tayanch doktranti.

Email: sayyora9093@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil sug'urtaning sug'urta kompaniyalari uchun iqtisodiy, investitsion va institutsional afzalliklarini ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qildik. Tadqiqotda maqsadli tanlangan sakkizta ilmiy maqolani sug'urtalash, investitsiya va korporativ boshqaruv yo'nalishlari bo'yicha qiyosiy o'rganib, empirik natijalarni amaliy kuzatuvlar va nazariy imkoniyatlardan ajratdik. Tahlil asosida yashil sug'urtaning o'nta afzalligini tizimlashtirdik. Portfelni diversifikatsiya qilish va mijozlar bilan munosabatlarni mustahkamlashga oid ijobiy natijalar muayyan sharoitlarga bog'liqligini aniqladik. O'rganilgan manbalar yashil obligatsiyalar yuqori daromad keltirishini yoki yashil mahsulotlar sug'urta mukofotlari tushumini avtomatik oshirishini umumiy qoida sifatida tasdiqlamaydi. Shu asosda mahsulot mezonlarini belgilash, alohida hisob yuritish, risklarni hisobga olgan holda taqqoslash va natijalarni muntazam kuzatishga tayangan baholash yondashuvini taklif etdik. Yashil sug'urtaning amaliy foydasi risklarni boshqarish sifati, sug'urta shartnomalarining mazmuni va investitsiya qarorlarining asoslanganligiga bog'liqdir.

Kalit so'zlar: yashil sug'urta, barqaror sug'urta, sug'urta kompaniyasi, yashil obligatsiya, ESG, risk boshqaruvi, investitsiya portfel.

Abstract: This article examines the economic, investment-related, and institutional benefits of green insurance for insurance companies based on the academic literature. The study compares eight purposively selected research articles across insurance, investment, and corporate governance, distinguishing empirical findings from practical observations and theoretical possibilities. The analysis identifies and categorizes ten benefits of green insurance. Positive outcomes associated with portfolio diversification and stronger customer relationships are found to depend on specific conditions. The reviewed sources do not support the general proposition that green bonds generate higher returns or that green insurance products automatically increase premium income. Accordingly, an assessment approach is proposed based on defining product criteria, maintaining separate accounting records, conducting risk-adjusted comparisons, and regularly monitoring outcomes. The practical benefits of green insurance depend on the quality of risk management, the terms of insurance contracts, and the soundness of investment decisions.

Keywords: green insurance, sustainable insurance, insurance company, green bond, ESG, risk management, investment portfolio.

Абстрактный: В данной статье на основе научной литературы проанализированы экономические, инвестиционные и институциональные преимущества зелёного страхования для страховых компаний. В рамках исследования проведён сравнительный анализ восьми целенаправленно отобранных научных статей по направлениям страхования, инвестирования и корпоративного управления с разграничением эмпирических результатов, практических наблюдений и теоретических возможностей. На основе анализа систематизированы десять преимуществ зелёного страхования. Установлено, что положительные результаты, связанные с диверсификацией портфеля и укреплением взаимоотношений с клиентами, зависят от конкретных условий. Рассмотренные источники не подтверждают в качестве общей закономерности, что зелёные облигации обеспечивают более высокую доходность или что зелёные страховые продукты автоматически увеличивают поступления страховых премий. На этой основе предложен подход к оценке, предусматривающий определение критериев для продуктов, ведение раздельного учёта, сравнение с учётом рисков и регулярный мониторинг результатов. Практическая польза зелёного страхования зависит от качества управления рисками, содержания договоров страхования и обоснованности инвестиционных решений.

Ключевые слова: зелёное страхование, устойчивое страхование, страховая компания, зелёная облигация, ESG, управление рисками, инвестиционный портфель.

Kirish (Введение/Introduction).

Sug'urta faoliyatining ekologik masalalar bilan bog'liqligini ikki yo'nalishda tahlil qilish mumkin: sug'urta shartnomalari orqali risklarni qabul qilish va aktivlarni investitsiya qilish. Gatzert, Reichel va Zitzmann ushbu yo'nalishlarni korporativ boshqaruv bilan birgalikda ko'rib chiqib, barqarorlikka oid imkoniyatlar bilan bir qatorda ma'lumot va bilim yetishmasligini ham muhim cheklov sifatida belgilaydi [3].

Shu sababli maqolaning asosiy savoli quyidagicha qo'yiladi: yashil sug'urtaning qaysi ijobiy tomonlari kuzatilgan ilmiy natija bilan qo'llab-quvvatlanadi va qaysilari amalga oshirish shartlariga bog'liq imkoniyat hisoblanadi? Bunday savol sug'urta kompaniyasi uchun istiqbolli yo'nalishlarni aniqlash bilan birga, investitsion yoki boshqaruv qarorini tekshirilmagan umumlashtirishga asoslashning oldini olishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada yashil sug'urta uchun quyidagi ta'rif qabul qilinadi: ekologik maqsadga ega faoliyatni sug'urta himoyasi bilan ta'minlash, ekologik xavfni kamaytirishga rag'bat yaratish hamda sug'urtalovchi aktivlarini ekologik mezonlar asosida boshqarish amaliyotlari majmui. Bu ta'rif muallifning tahliliy chegarasini bildiradi; u yagona xalqaro

huquqiy ta'rif sifatida taqdim etilmaydi. Sug'urta mahsuloti bilan sug'urtalovchining investitsiya vositasi ham alohida ko'riladi.

ESG atamasi ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv omillarini, CSR esa korporativ ijtimoiy mas'uliyatni anglatadi. Bu tushunchalar yashil sug'urta bilan kesishsa-da, undan kengroqdir. Masalan, xodimlar bilan munosabat yoki boshqaruv sifati bo'yicha ijobiy natijani ekologik sug'urta mahsulotining alohida samarasi deb hisoblash uchun qo'shimcha dalil talab etiladi. Mazkur farqlash keyingi tahlilda manba natijasini uning dastlabki tadqiqot doirasida saqlash uchun qo'llanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review)

Yashil sug'urtaning afzalliklari ilmiy adabiyotlarda risklarni boshqarish, investitsiya va korporativ mas'uliyat nuqtayi nazaridan yoritilgan. Botzen va hammualliflar iqlim o'zgarishini sug'urta risklarini baholashda hisobga olish zaruratini asoslagan [1]. Mills hamda Gatzert va hammualliflar ekologik yo'nalishdagi mahsulotlar va barqaror investitsiyalarni sug'urtalovchilar uchun rivojlanish imkoniyati sifatida ko'rib chiqqan [3; 6]. Reboredo yashil obligatsiyalarning diversifikatsiya foydasi portfel tarkibiga bog'liqligini aniqlagan, Zerbib esa ularning yuqori daromadlilikini umumiy qoida sifatida tasdiqlamagan [7; 8]. Lee

va hammualliflar korporativ ijtimoiy mas'uliyatning mijozlar sodiqligi bilan ijobiy bog'liqligini ko'rsatgan [5]. Biroq ushbu natijalar yashil sug'urtaning barcha afzalliklarini bevosita isbotlamaydi. Shu sababli mazkur maqolada ilmiy dalillarni ularning qo'llanish chegaralari bilan birga baholashga e'tibor qaratiladi.

Millsning xalqaro sharhida 29 mamlakatdagi 244 sug'urta tashkilotiga tegishli 643 tashabbus aniqlangan. Ish sug'urtalovchilarning ekologik o'zgarishlarga moslashish amaliyoti mavjudligini ko'rsatadi. Ushbu sonlar yashil sug'urtaning bugungi bozor hajmi yoki uning rentabelligi sifatida talqin qilinmaydi; ular 2009-yilda nashr etilgan tadqiqotning kuzatuv doirasidir [6].

Ilmiy muammo ijobiy tomonlarning mavjudligini e'lon qilishdan kengroqdir. Mijoz uchun foydali sug'urta qoplamasi sug'urtalovchi uchun faqat yetarli tarif, xarajat nazorati va risk taqsimoti mavjud bo'lganda foydali bo'lishi mumkin. Xuddi shuningdek, loyiha uchun qulay moliyalashtirish sharti investor uchun yuqori daromad degani emas. Shu bois baholashda manfaat oluvchi tomon, natija ko'rsatkichi va vaqt oraligi aniq ajratiladi.

Tadqiqotning vazifalari afzalliklarni tasniflash, ularning manbaga mos dalil darajasini belgilash va kompaniya sharoitida tekshirish mumkin bo'lgan ko'rsatkichlarni taklif etishdan iborat. Maqolaning tahliliy hissasi o'nta afzallikni yagona natija deb qabul qilmasdan, ularni sug'urtalash, investitsiya va tashkiliy faoliyat kesimida baholash mezonlariga bog'lashdir. Taklif etilgan mezonlar keyingi empirik tadqiqot uchun dastlabki asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. (Методология исследования/Methods)

Tadqiqot tanqidiy narrativ adabiyotlar tahlilidir. Tahlil asosan 2009–2024-yillarda nashr etilgan sakkizta maqoladan iborat. Ular avvaldan belgilangan mavzuli to'plam sifatida ko'rib chiqildi; tadqiqot butun ilmiy adabiyotni qamrab oluvchi tizimli sharh yoki meta-tahlil deb nomlanmaydi. Yangi kompaniya ma'lumotlari yig'ilmadi, so'rov o'tkazilmadi va mustaqil regressiya hisoblanmadi. Natijalar manbalarning qiyosiy sintezi hamda shu sintez asosidagi mualliflik takliflaridan iborat.

Bibliografik tekshiruvda mualliflar, maqola nomi, nashr yili, jurnal, jild, sahifa yoki maqola raqami va DOI solishtirildi. Mazmuniy tekshiruv nashriyot yoki ilmiy muassasa sahifalari, mavjud to'liq matnlar va muallif annotatsiyalari asosida bajarildi. To'liq matn ochiq bo'lmagan ishlar bo'yicha annotatsiyada tasdiqlanmagan tanlanma hajmi, koeffitsiyent yoki statistik ahamiyat darajasi keltirilmadi.

Har bir manbadan beshta belgi ajratildi: tadqiqot obyekti; qo'llangan yondashuv; tegishli natija; yashil sug'urtaga aloqasi; umumlashtirish chegarasi. Natijalar keyin o'nta afzallikka moslashtirildi. Bir manba bir nechta afzallikni yoritishi mumkin, ammo bunday takrorlanish mustaqil dalillar sonining ko'payishi sifatida hisoblanmadi. Statistik bog'liqlik sababiy ta'sirga tenglashtirilmadi.

Dalillarni talqin qilish mezonlar:

Birinci toifa — empirik bog'liqlik: kuzatuv ma'lumotlari asosida olingan statistik natija. Ikkinchi toifa — amaliy yoki tahliliy asos: mavjud mahsulotlar, risk mexanizmlari va boshqaruv yondashuvlari tavsifi. Uchinchi toifa — shartli imkoniyat: mantiqiy mexanizmi mavjud, biroq aynan ko'rsatilgan afzallikning natijaviy ta'siri tanlangan manbalarda bevosita o'lchanmagan holdi. Ushbu toifalar universal reyting emas, mazkur maqolaning tahliliy qoidalaridir.

Bozor va risk boshqaruviga oid afzalliklar:

1. Yangi mijozlar segmentlariga kirish. Mills yangi mahsulot va xizmatlar, qoplanmagan ehtiyojlar hamda ekologik o'zgarishlarga moslashishni sug'urtalovchilar uchun imkoniyatlar qatorida ko'rsatadi [6]. Mazkur maqolaning talqinida bu afzallik mijozlar sonining avtomatik o'sishi emas, yangi talabni aniqlash imkoniyatidir. Kompaniya uchun tekshirish mezoni sifatida aynan yangi mahsulot sabab jalb qilingan mijozlar ulushini hisoblash taklif etiladi. Amaldagi mijozning odatiy polisidan yashil polisga o'tishi yangi mijoz jalb etilishi bilan bir xil natija emas.

2. Sug'urta mukofotlari tushumini kengaytirish. Barqarorlikka yo'naltirilgan mahsulot innovatsiyasi va sug'urta talabidagi o'zgarishlar daromad imkoniyati sifatida tahlil qilingan [3]. Biroq ko'rib chiqilgan manbalar yashil mahsulot tufayli mukofotlar universal foizda oshishini tasdiqlamaydi. Mualliflik baholash taklifiga ko'ra, sotuv natijasi polislar soni, o'rtacha mukofot, yangilanish darajasi va zararlar bilan birga kuzatilishi kerak. Mukofot tushumi ortishi sof foyda ortishining o'zi emas: yangi shartnomalar bilan birga kompaniya qabul qilgan majburiyatlar ham o'zgaradi.

3. Risklarni yaxshiroq baholash. Botzen, van den Bergh va Bouwer sug'urta risklarini boshqarishda iqlimga oid prognozlar hamda

kutilayotgan zararlar o'zgarishini hisobga olish zarurligini asoslaydi [1]. Bu yondashuvdan kelib chiqadigan mualliflik taklifi — yangi mahsulot bo'yicha qarorni hudud, texnologiya, foydalanish sharoiti va himoya tadbirlari haqidagi ma'lumot bilan hujjatlashtirishdir. Baholash sifati ekologik yorliqning mavjudligi bilan o'lchanmaydi; dastlabki zarar taxmini bilan keyingi kuzatuvlar o'rtasidagi tafovutni tahlil qilish talab etiladi.

Ushbu uch afzallikning umumiy xususiyati shundaki, ular birinchi navbatda kompaniyaning qaror qabul qilish imkoniyatini kengaytiradi. Shu bois sinov mahsuloti bo'yicha rejalashtirilgan natija va haqiqiy natija alohida qayd etilishi taklif qilinadi. Mijozlar soni, mukofot va risk bahosi bitta ko'rsatkichga birlashtirilsa, qaysi yo'nalishda o'zgarish yuz bergani noaniq qoladi. Alohida kuzatuv mahsulotni davom ettirish, qayta narxlash yoki qoplama shartlarini o'zgartirish haqidagi qarorni tushunarli qiladi.

Zararlar va investitsiyaga oid afzalliklar:

4. Zararlarning oldini olishga rag'bat yaratish. Botzen va hammualliflar sug'urtalovchilarning iqlimga moslashuv choralarini rag'batlantirish imkoniyatini muhokama qiladi [1]. Bunda polisning nomi emas, zararni kamaytiruvchi amaliy choralar ahamiyatlidir. Mazkur maqolada profilaktika bo'yicha chegirmani shartli rag'bat sifatida ko'rish taklif etiladi: uning iqtisodiy asosini tekshirish uchun himoya chorasining bajarilishi va keyingi hodisalar qayd etilishi zarur. Chegirma berilgan guruh bilan taqqoslash guruhi boshlang'ich xavf darajasi bo'yicha farqlansa, kuzatilgan tafovutni chegirmaning ta'siri deb bo'lmaydi.

5. Investitsiya daromadi manbalarini kengaytirish. Zerbib 2013-yil iyulidan 2017-yil dekabrighacha bo'lgan davr uchun yashil va taqqoslanadigan odatiy obligatsiyalar daromadlilikini moslashtirish va regressiya orqali tekshirgan. Yashil obligatsiyalar daromadlilikini tanlanmada o'rtacha ikki bazis punkt past bo'lgan [8]. Bu 0,02 foiz punktga teng. Natija yangi investitsiya imkoniyatini yuqoriroq daromad bilan tenglashtirishga asos bermaydi. Mualliflik talqiniga ko'ra, investor daromadlilik farqini kredit sifati, muddat va likvidlik bilan birgalikda baholashi kerak.

6. Portfelni diversifikatsiya qilish. Reboredo yashil obligatsiyalar bilan moliyaviy bozorlar o'rtasidagi bog'liqlikni kopula yondashuvi yordamida o'rgangan. Diversifikatsiya foydasi aksiya va energetika bozorlariga investitsiya qiluvchilar uchun sezilarli, korporativ va davlat obligatsiyalari investorlari uchun esa juda cheklangan deb topilgan [7]. Ushbu natija sug'urta kompaniyalari tanlanmasiga emas, moliyaviy aktivlar bozorlariga tegishlidir. Uni sug'urtalovchiga qo'llash uchun kompaniyaning haqiqiy portfelni tarkibi alohida tekshirilishi kerak.

Yashil aktivning foydasi uni portfelga qo'shishdan oldingi va keyingi natijalar orqali baholansin. Bunda bir xil muddat, valyuta va kredit sifati kabi taqqoslash shartlari oldindan belgilanadi. Daromadning o'zi bilan cheklanish riskning ortishini yashirishi mumkin; faqat riskka qarash esa majburiyatlar moliyalashtirish uchun zarur daromadni e'tibordan chetda qoldiradi. Shuning uchun investitsiya qarori alohida aktiv nomiga emas, portfel va majburiyatlar o'rtasidagi muvofiqlikka bog'lanishi taklif qilinadi.

Barqarorlik va manfaatdor tomonlarga oid afzalliklar:

7. Uzoq muddatli moliyaviy chidamlilikni qo'llab-quvvatlash. Brasch va Eckertning 2010–2020-yillar bo'yicha tahlilida yakuniy tanlanma 78 sug'urtalovchini qamrab olgan. Umumiy davrda ESG va Tobin Q o'rtasida statistik ahamiyatli bog'liqlik topilmagan, 2018–2020-yillarda esa ijobiy bog'liqlik kuzatilgan; asosiy jadvalda u 10 foizlik darajada ahamiyatli [2]. Kompaniya qiymati bilan bog'liqlikni to'lov qobiliyati yoki yashil mahsulotning sababiy ta'siri deb talqin qilib bo'lmaydi. Shu sabab bu afzallik bevosita isbotlangan universal natija sifatida tasniflanmaydi.

8. Obro' va mijozlar sodiqligini mustahkamlash. Lee, Chang va Lee Tayvanning hayot sug'urtasidan boshqa sug'urta turlari mijozlari bo'yicha so'rov, omiliy tahlil va regressiya usullarini qo'llagan. CSR faoliyati korporativ obro', brend imiji va mijozlar sodiqligi bilan ijobiy bog'liq ekanligi aniqlangan [5]. Bu yashil sug'urta uchun bilvosita dalildir, chunki tadqiqot faqat ekologik mahsulotni ajratib o'lchamagan. Kompaniya darajasidagi tekshiruvda reklama taassuroti bilan amalda polisni yangilash xulqini alohida kuzatish taklif etiladi.

9. Hamkorlik aloqalarini rivojlantirish. Mills sug'urtalovchi va qayta sug'urtalovchilardan tashqari boshqa tashkilotlar ham ishtirok etgan hamkorlik tashabbuslarini hujjatlashtiradi [6]. Bu kuzatuv hamkorlik yo'llari mavjudligini ko'rsatadi. Biroq u yashil mahsulot xalqaro hamkorlar sonini mustaqil ravishda oshirishini isbotlamaydi. Mazkur maqolada hamkorlik natijasini memorandumlar soni bilan emas, amalda kelishilgan risk sig'imi, ma'lumot almashinuvi yoki ekspertiza xizmati kabi bajarilgan vazifalar bilan baholash taklif qilinadi.

10. Yashil loyihalarning moliyaviy himoyasini kuchaytirish. Kirillova, Pukala va Janowicz-Lomott qayta tiklanuvchi energetika loyihalari uchun risklarni aniqlash, sug'urta dasturini tuzish, sug'urtalovchini tanlash va qayta sug'urtalashni ko'rib chiqadi. Sug'urta qurilish va foydalanish jarayonidagi qoplanadigan zararlarining moliyaviy oqibatlarini yumshatish mexanizmini beradi [4]. Bu loyiha uchun foyda bo'lib, sug'urtalovchi rentabelligiga avtomatik teng emas. Kompaniya manfaatini baholashda qoplama majburiyati va uning evaziga olingan mukofot alohida hisobga olinishi kerak.

1-jadval.

Yashil sug'urtaning ijobiy jihatlari, ularning ilmiy asoslari va samaradorlikni baholash mezonlari¹

Afzalliklar	Ilmiy manba va dalilning mazmuni	Samaradorlikni baholash mezonlari
Yangi mijozlarni jalb qilish	Amaliy imkoniyat. Mills (2009) «Sug'urta sohasining iqlim o'zgarishiga javob choralarining global shahri» maqolasida ekologik ehtiyojlarga mos mahsulotlar orqali yangi bozor segmentlariga kirish imkoniyatlarini yoritgan. [6]	Yangi mijozlar ulushi
Sug'urta mukofotlari tushumini kengaytirish	Shartli imkoniyat. Gatzert, Reichel va Zitzmann (2020) «Sug'urta sohasida barqarorlikka oid risklar va imkoniyatlar» maqolasida yashil mahsulotlar va talab o'zgarishini biznes imkoniyati sifatida asoslagan. Tushumning ortishi kafolatlangan natija emas. [3]	Mukofot tushumlari, zararlar va xarajatlar nisbati
Risklarni baholashni takomillashtirish	Tahliliy asos. Botzen, van den Bergh va Bouwer (2010) «Iqlim o'zgarishi va sug'urta sektori risklarining ortishi» maqolasida iqlim prognozlarini kutilayotgan zararlar va risklarni baholashga kiritish zarurligini asoslagan. [1]	Prognoz qilingan va haqiqiy zararlar tafovuti
Zararlarning oldini olish	Tahliliy asos. Botzen, van den Bergh va Bouwer (2010) shu tadqiqotda sug'urtalovchilarning iqlimga moslashuv va zararni kamaytirish choralarini rag'batlantirish imkoniyatini tahlil qilgan. [1]	Taqqoslanadigan guruhlarda hodisalar chastotasi va zarar miqdori
Investitsiya daromadi manbalarini kengaytirish	Yuqori daromad kafolati yo'q. Gatzert, Reichel va Zitzmann (2020) barqaror investitsiya imkoniyatlarini yoritgan. **Zerbib (2019)**ning «Ekologik afzalliklarning obligatsiya narxlariga ta'siri» tadqiqoti esa yashil obligatsiyalar yuqoriroq daromadni kafolatlamasligini ko'rsatgan. [8]	Risk, muddat va likvidlik hisobga olingan investitsiya daromadi
Portfelni diversifikatsiya qilish	Reboredo (2018) «Yashil obligatsiyalar va moliyaviy bozorlar: birgalikdagi harakat, diversifikatsiya va narx ta'sirlarining uzatilishi» maqolasida diversifikatsiya foydasi mavjud portfel tarkibiga bog'liqligini empirik aniqlagan. [7]	Yashil aktivlar qo'shilgandan keyingi portfel riski
Moliyaviy chidamlilikni qo'llab-quvvatlash	Qiymatga oid bilvosita dalil. Brasch va Eckert (2024) «Korporativ ijtimoiy mas'uliyat boshqaruvining omillari va qiymati» maqolasida ayrim davrlarda ESG va sug'urtalovchi qiymati o'rtasida ijobiy bog'liqlik aniqlagan. Bu to'lov qobiliyati oshishining bevosita dalili emas. [2]	Kapital yetariligi va likvidlikning alohida bahosi

Obro' va mijozlar sodiqligini mustahkamlash	CSR bo'yicha empirik dalil. Lee, Chang va Lee (2017) «Korporativ ijtimoiy mas'uliyatning korporativ obro' va mijozlar sodiqligiga ta'siri» maqolasida ijobiy statistik bog'liqlik aniqlagan. Natija umumiy CSR faoliyatiga tegishli. [5]	Polisni yangilash ulushi va mijozlar sodiqligi
Hamkorlik aloqalarini rivojlantirish	Amaliy kuzatuv. Mills (2009)**ning global shahrida iqlim masalalari yuzasidan sug'urtalovchilar, qayta sug'urtalovchilar va boshqa tashkilotlarning hamkorlik amaliyotlari yoritilgan. [6]	Hamkorlik orqali olingan risk sig'imi va ekspertiza xizmatlari
Yashil loyihalarni moliyaviy himoyalash	Amaliy-uslubiy asos. Kirillova, Pukala va Janowicz-Lomott (2021) «Qayta tiklanuvchi energiya loyihalarida sug'urta dasturlari» maqolasida loyiha risklarini aniqlash va tegishli sug'urta himoyasini shakllantirish mexanizmlarini asoslagan. [4]	Qoplananing loyiha risklariga mosligi va to'lovlarning o'z vaqtida bajarilishi

Tahlil va natijalar. (Анализ и результаты/ Analysis and results)

Qiyosiy tahlilning asosiy natijasi dalillar bir xil mazmunga ega emasligidir. Ba'zi ishlar aktivlar bozorini, boshqalari mijozlar munosabatini yoki korporativ boshqaruvni o'rganadi. Shuning uchun barcha natijalarni bitta "yashil sug'urta samarasi" ko'rsatkichiga jamlash mazmuniy xatoga olib kelishi mumkin. Mazkur maqolada moliyaviy natija, risk natijasi va manfaatdor tomonlar natijasini alohida baholash tavsiya etiladi.

Yana bir metodologik farq — imkoniyatdan foydalanish bilan natijaga erishish o'rtasidagi masofadur. Yangi bozorga kirish uchun mahsulot yaratilishi mumkin, ammo uning sotilishi, yangilanishi va rentabelligi keyingi tekshiruvlarni talab qiladi. Shu sabab kompaniyaning ekologik yo'nalishga kirgani ijobiy yakun sifatida emas, natijasi kuzatilishi kerak bo'lgan boshqaruv qarori sifatida baholanishi maqsadga muvofiq.

Afzalliklarni amalga oshirish shartlari

Quyidagi amaliy ketma-ketlik mualliflik taklifi bo'lib, u O'zbekiston kompaniyalarida sinovdan o'tkazilgan model sifatida taqdim etilmaydi. Birinchi bosqichda mahsulotning ekologik maqsadi yozma mezon bilan belgilanadi. Masalan, qaysi aktiv yoki faoliyat qoplanishi, qaysi ekologik xavf kamaytirilishi va natija qanday hujjat bilan tekshirilishi aniqlashtiriladi. "Yashil" nomi baholash mezonining o'rini bosmasligi lozim. Mahsulotga tegishli mezon bilan investitsiyaga tegishli mezon turli hujjatlarda qayd etilishi taklif qilinadi.

Ikkinchi bosqichda shartnoma va risk chegarasi aniqlanadi. Qoplanadigan hodisalar, franshiza, sug'urta summasi va zarar to'g'risidagi ma'lumotni taqdim etish tartibi birgalikda tekshiriladi. Profilaktika sharti mavjud bo'lsa, uning bajarilganini kim va qanday baholashi belgilanadi. Kompaniya uchun mahsulotning jozibadorligi faqat sotuv narxi bilan emas, qabul qilinayotgan majburiyatning tushunarilishi bilan ham baholanishi kerak. Bu yerda yangi huquqiy talab emas, mahsulotni tekshirish tartibi taklif etilmoqda.

Uchinchi bosqichda alohida hisob va kuzatuv joriy etilishi taklif qilinadi. Har bir polis uchun mahsulot toifasi, risk joylashuvi, sug'urta muddati, mukofot, qoplama turi, da'vo va to'lov haqidagi ma'lumotlar izchil qayd etiladi. Investitsiyalar bo'yicha esa emitent, valyuta, muddat, daromad, xarajat va ekologik mezonning tasdiqlanishi yoziladi. Yashil operatsiyalarni umumiy portfeldan ajratishning maqsadi ularni avtomatik ustun deb ko'rsatish emas, taqqoslanadigan kuzatuv bazasini yaratishdir.

To'rtinchi bosqichda oldindan belgilangan chegaralar bilan sinov boshlanadi. Natijalar qaysi muddatda ko'rib chiqilishi va qanday holatda mahsulot qayta baholanishi avvaldan belgilanadi. Zararlar kam kuzatilgan qisqa davrni barqaror rentabellikning isboti deb qabul qilmaslik taklif etiladi. Xuddi shuningdek, bir martalik yirik hodisa butun yo'nalishni baholashda kontekstsiz ishlatilmasligi kerak. Qaror shartnoma tarkibi va kuzatuv davri bilan birga hujjatlashtiriladi.

Beshinchi bosqichda natijalar manfaatdor tomonlarga tushunarli shaklda taqdim etiladi. Hisobotda erishilgan ko'rsatkich, rejalashtirilgan ko'rsatkich va hali o'lanmagan ekologik ta'sir ajratiladi. Mazkur takliflarning maqsadi kompaniya foydasi bilan ekologik maqsad

¹ Iqtisodiy adabiyotlarni o'rgangan holda muallif tomonidan ishlab chiqildi.

o'rtasidagi bog'liqlikni tekshirish imkonini yaratishdir. Ularni qo'llash bo'yicha yakuniy qaror tegishli bozor ma'lumoti, kompaniya imkoniyatlari va amaldagi talablar alohida o'rganilgandan keyin qabul qilinishi lozim.

Tadqiqot cheklovlari. Keyingi tadqiqot uchun men uchta alohida tekshiruv yo'nalishini taklif qilaman. Birinchisi yashil sug'urta mahsuloti bilan mijozlar soni va polisni yangilash o'rtasidagi bog'liqlikdir. Ikkinchisi profilaktika shartlari bilan da'volar chastotasi va zarar og'irligi o'rtasidagi bog'liqlikdir. Uchinchisi yashil investitsiyalar ulushi bilan risk hisobga olingan portfel natijasi o'rtasidagi munosabatdir. Bu yo'nalishlar mazkur maqolada baholanmagan gipotezalar bo'lib, ular uchun koeffitsiyent yoki kutilayotgan foizli samara belgilanmaydi.

Kompaniya va davr bo'yicha ma'lumot shakllantirilganda taqqoslashda aktivlar hajmi, kapital yetariligi, sug'urta turlari, qayta sug'urtalash va bozor sharoitlari kabi farqlar hisobga olinishi taklif etiladi. Natijaning yo'nalishi oldindan ijobiy deb belgilanmasligi kerak. Mahsulotni muvaffaqiyatli kompaniyalar avvalroq joriy etishi mumkinligi sababli oddiy oldin-keyin taqqoslashning o'zi yetarli bo'lmisligi mumkin. Kuzatuv dizayni ushbu muqobil tushuntirishni tekshirishga mos tuzilishi zarur.

Tadqiqotning chegarasi — maqsadli tanlangan sakkizta manba bilan cheklanishidir. Dalillar turli mamlakatlar, davrlar va o'lchovlarga tegishli. Yashil sug'urta mahsuloti, CSR amaliyoti va yashil aktivlar natijalari o'rtasida tushunchaviy farq saqlanadi. Mustaqil ma'lumotlar bazasi bo'lmagani sababli O'zbekiston kompaniyalari uchun foyda miqdori yoki sababiy ta'sir aniqlanmadi. Mazkur cheklovlar tavsiyalarni rad etmaydi, ammo ularni tekshirilishi zarur bo'lgan taklif darajasida saqlaydi.

Xulosa. (Заключение/ Conclusion) Tadqiqot doirasida o'rganilgan ilmiy adabiyotlar tahlili asosida shunday xulosaga keldikki, yashil sug'urta sug'urta kompaniyalari faoliyatini rivojlantirish, ekologik risklarni boshqarishni takomillashtirish va investitsiya imkoniyatlarini kengaytirish uchun muhim yo'nalish hisoblanadi. Uning ijobiy jihatlari yangi mijozlar segmentlarini qamrab olish, zararlarning oldini olishga

rag'bat yaratish, investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish hamda yashil loyihalarning moliyaviy himoyasini kuchaytirish imkoniyatlarida namoyon bo'ladi. Biroq mazkur afzalliklarning amaliy natijaga aylanishi mahsulotning mazmuni, risklarni baholash sifati va kompaniyaning boshqaruv imkoniyatlariga bog'liq.

Fikrimizcha, yashil sug'urtaning samaradorligini faqat sug'urta mukofotlari tushumi yoki investitsiya daromadining o'sishi bilan baholash yetarli emas. Bunda qabul qilingan risklar, zararlar va xarajatlar, mijozlar bilan munosabatlarning barqarorligi hamda ekologik maqsadga erishish darajasi ham hisobga olinishi lozim. Sug'urtalovchi uchun moliyaviy manfaat, sug'urtalanuvchi uchun ishonchli himoya va atrof-muhit uchun ijobiy natija o'zaro bog'liq, biroq alohida baholanishi zarur bo'lgan mezonlardir.

Tahlil natijalari yashil sug'urtaga oid barcha afzalliklarni bir xil darajada tasdiqlangan deb hisoblash mumkin emasligini ko'rsatdi. Ayrim tadqiqotlarda ijobiy statistik bog'liqliklar aniqlangan bo'lsa, boshqalarida istiqbolli imkoniyatlar va ularni amalga oshirish mexanizmlari asoslangan. Shu bois yashil moliyaviy vositalarni joriy etish yuqori daromadlilik yoki moliyaviy barqarorlikni avtomatik ta'minlaydi, degan qarashga ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur.

Bizningcha, O'zbekiston sug'urta kompaniyalarida yashil mahsulot va investitsiyalarni aniq mezonlar asosida ajratish, alohida hisobga olish va taqqoslanadigan ko'rsatkichlar orqali muntazam baholash yondashuvini dastlab sinov loyihalarida tekshirib, natijalarga ko'ra kengaytirish maqsadga muvofiq.

Demak, yashil sug'urtaning asosiy ahamiyati ekologik maqsadlarni sug'urta himoyasi va investitsiya qarorlari bilan uyg'unlashtirish imkoniyatidir. Ushbu imkoniyatdan samarali foydalanish sug'urta kompaniyalaridan puxta risk tahlili, shaffof hisobdorlik va uzoq muddatli yondashuvni talab etadi. Ana shu shartlar asosida yashil sug'urta kompaniyaning iqtisodiy manfaatlari bilan barqaror rivojlanish maqsadlarini bog'lovchi moliyaviy mexanizm sifatida rivojlanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

1. Botzen, W. J. W., van den Bergh, J. C. J. M., & Bouwer, L. M. (2010). Climate change and increased risk for the insurance sector: A global perspective and an assessment for the Netherlands. *Natural Hazards*, 52, 577–598. doi:10.1007/s11069-009-9404-1
2. Brasch, T., & Eckert, C. (2024). Determinants and value of corporate social responsibility management: Empirical evidence from the insurance industry. *Risk Management and Insurance Review*, 27(3), 313–329. doi:10.1111/rmir.12285
3. Gatzert, N., Reichel, P., & Zitzmann, A. (2020). Sustainability risks & opportunities in the insurance industry. *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, 109, 311–331. doi:10.1007/s12297-020-00482-w
4. Kirillova, N., Pukala, R., & Janowicz-Lomott, M. (2021). Insurance programs in the renewable energy sources projects. *Energies*, 14(20), 6802. doi:10.3390/en14206802
5. Lee, C.-Y., Chang, W.-C., & Lee, H.-C. (2017). An investigation of the effects of corporate social responsibility on corporate reputation and customer loyalty – evidence from the Taiwan non-life insurance industry. *Social Responsibility Journal*, 13(2), 355–369. doi:10.1108/SRJ-01-2016-0006
6. Mills, E. (2009). A global review of insurance industry responses to climate change. *The Geneva Papers on Risk and Insurance—Issues and Practice*, 34(3), 323–359. doi:10.1057/gpp.2009.14
7. Reboredo, J. C. (2018). Green bond and financial markets: Co-movement, diversification and price spillover effects. *Energy Economics*, 74, 38–50. doi:10.1016/j.eneco.2018.05.030
8. Zerbib, O. D. (2019). The effect of pro-environmental preferences on bond prices: Evidence from green bonds. *Journal of Banking & Finance*, 98, 39–60. doi:10.1016/j.jbankfin.2018.10.012